principle of the leading role of theoretical knowledge; the principle of unity of academic, educational and developing functions of training; the principle of students' stimulating and motivating a positive attitude to learning; problematic principle provides an experience of creative activities based on solving of a problem; collective principle of combining academic work with an individual approach; the principle of combining abstract thought with the evidence.

Additional principles (traditional): consciousness, activity and independence of students; consistency and systematic of studying; accessibility; acquirement of a content. These principles are wide used in the literature as the traditional principles of didactics. They are optional in the system of intensive studying. The requirements arising from the previously mentioned principles are established in the additional principles too.

Key words: system intensive learning, a principle, the substantial module, the element of the module.

Стаття надійшла до редакції 11.08.2016 р.
Прийнято до друку 30.09.2016 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 316.772.4

В. В. Теплинська

ДЕФІНІЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ»

Сучасний етап розвитку наук про людину характеризується підвищенням інтересу до проблеми міжособистісних стосунків людей і особливо до взаємин підростаючого покоління. Ситуація сьогодення у суспільстві ставить проблему позитивних міжособистісних стосунків учнів навчальних закладів у ряд найгостріших педагогічних та психологічних проблем. Потреба у її вивченні і вирішенні є очевидною, оскільки відносини між дітьми в силу різних причин (часткова заміна безпосереднього контакту з однолітками на спілкування у соціальних мережах, надмірна захопленість комп'ютерними іграми, зростаючий потік інформації, споглядання жорстокості по телебаченню та у реальному житті, дефіцит позитивних емоцій та ін.) на сьогоднішній день стали значно напруженішими, про що говорять численні факти в ЗМІ, публікаціях.

Проблема міжособистісних стосунків вивчаласть у різних аспектах. Дослідженню сутності, змісту та структури міжособистісних стосунків присвячені роботи О. Киричука, А. Митрофанової-Керсанової, М. Обозова, В. Шибанової та ін. Вивченням міжособистісних стосунків як специфічного виду діяльності займалися В. Абраменкова, О. Асмолов, О. Леонтьєв, Є. Суботський, як засобів комунікації – М. Єннікеєва, В. Зацепін,

Л. Новікова та ін.. Емоційна основа міжособистісних стосунків стала предметом наукових розробок Г. Андрєєвої, Л. Божович, Я. Коломинського, О. Лутошкіна, В. Мясищева, І. Омельченко, П. Якобсона та ін. Структурно-динамічні аспекти міжособистісних стосунків, зокрема зв'язок самооцінки і соціометричного статусу, вивчались М. Боришевським, М. Гінзбургом, Л. Зеленьковою, Р. Лебедєвим, О. Потаповою та ін. Психологічні труднощі міжособистісного спілкування досліджувались Є. Цукановою. Різні аспекти взаємовідносин у колективі відображені у працях Я. Коломинського та ін. Проте, при такій зацікавленості окресленою проблематикою, питання, що стосуються провідних понять проблеми міжособистісних стосунків, досліджені недостатньо й потребують подальшого вивчення.

Метою статті є аналіз наукових підходів до визначення поняття «міжособистісні стосунки» у психолого-педагогічній літературі.

Ключовим поняттям обраного нами напряму наукового пошуку є поняття «міжособистісні стосунки». Родовим по відношення до нього є поняття «стосунки». Зазначимо, що у психолого-педагогічній літературі поряд з поняттям «стосунки» як синонімічні використовуються поняття «відношення», «відносини», «взаємовідносини (взаємини)». Однак відповідно до норм сучасної української літературної мови є специфіка вживання кожної із вказаних лексем.

Так, слово *відношення* є міждисциплінарним і вживається у значеннях: «відношення арифметичне, геометричне, математичне, граматичне, синтаксичне, причинове, обставинне, рівності, тотожності, еквівалентності, процентне, вартісне».

Термін *відносини* прийнято застосовувати щодо суспільства, держав, колективу. Зазначене слово може вживатися у наступних сполученнях: відносини дружні, товариські, добрі, добросусідські, ворожі, сімейні, патріархальні, офіційні, ділові, господарські, ринкові, економічні, службові, майнові, товарні, дипломатичні, політичні, правові, міжнародні.

Для позначення особистих зв'язків між людьми або суспільними групами вживається слово *стосунки.*

Поняття *взаємовідносини* (*взаємини)* вживається переважно тоді, коли мова йде про взаємні стосунки між людьми [1, с. 68–69].

У «Новому словнику української мови» поняття *відносини* трактується як «стосунки, зв'язки, взаємини між ким-небудь; ставлення, прояв почуттів». У той самий час поняття *стосунки* трактується як «взаємини, зв'язки, які виникають між людьми в процесі спілкування» [2, с. 314]. Тобто поняття *стосунки, відносини* і *взаємини* виступають як взаємозамінні.

Тлумачення поняття *стосунки* через поняття *відносини* і навпаки знаходимо у працях ряду мовознавців. Так, С. Головащук, Л. Гумецька, С. Єрмоленко, А. Івченко, Л. Ващенко під *стосунками* розуміють відносини, особистісні зв'язки між людьми в процесі спілкування. Натомість І. Білодід, В. Бусел, І. Сахно, М. Сахно, О. Сербенська, В. Яременко трактують поняття *стосунки* як взаємини, зв'язки, які виникають між людьми в процесі спілкування.

Як бачимо, з огляду на норми вживання слів в українській мові серед зазначених понять найбільш доцільними щодо вживання в контексті особистісного спілкування є лексеми *стосунки* і *взаємовідносини (взаємини)*. Вживання слова *відносини* має певну специфіку, однак є допустимим. У психолого-педагогічній літературі вказані поняття вживаються як синонімічні.

Розглянемо поняття *міжособистісні стосунки (відносини, взаємини)*.

У вітчизняній психології та психології ближнього зарубіжжя проблема міжособистісних стосунків почала досліджуватись порівняно недавно (з кінця 50-х – початку 60-х років XX ст.) і розглядалося як вид соціальних стосунків.

Соціальні стосунки – це відносини між групами людей та індивідами, які займають певне положення у суспільстві, мають відповідний статус і соціальні ролі [3, с. 492]. Такі стосунки мають об'єктивний характер і не залежать від симпатій чи антипатій. Соціальні стосунки будуються на основі певної позиції, яку посідає кожна людина у суспільстві. Тому такі стосунки об'єктивно зумовлені й мають безособистісний характер. Суть соціальних стосунків полягає не у взаємодії конкретних особистостей, а у взаємодії конкретних соціальних ролей.

Специфіка міжособистісних стосунків полягає у тому, що вони формуються під впливом безпосередніх умов життя людей, є емоційно забарвленими і суб'єктивно значущими для особистості», а термін «міжособистісні» вказує на їх взаємну спрямованість [4, с. 7].

Одними з перших науковців, хто зацікавився проблемою міжособистісних стосунків, був О. Лазурський, який розглянув стосунки людини як структурні компоненти особистості. В. Мясищев продовжив розробку даної проблеми і висунов ідею розуміння суб'єктних стосунків як «змістового зв'язку» людини з оточуючими світом [5].

Окреслимо основні підходи до визначення поняття «міжособистісні стосунки».

Н. Обозов під *міжособистісними сто*сунками розуміє усвідомлені взаємозв'язки між людьми, що об'єктивно переживаються, в основі яких лежать різноманітні емоційні стани і психологічні особливості людей, які взаємодіють [4, с. 5].

І. Сайтарлі дає наступне визначення: «міжособистісні стосунки – це взаємозв'язки, які суб'єктивно переживаються, об'єктивно проявляються в характері та способах взаємного впливу людей у процесі спільної діяльності та спілкування [6].

Схоже трактування знаходимо у працях А. Петровського, М. Ярошевського, які під міжособистісними стосунками розуміють «взаємозв'язки між окремими людьми (групами людей), які об'єктивно виявляються в характері і способах взаємних впливів людей один на одного в процесі різних видів спільної діяльності, зокрема спілкування, та суб'єктивно переживаються і оцінюються ними [7, с. 198].

Г. Васянович трактує міжособистісні стосунки як безпосередні зв'язки й відносини, що складаються в реальному житті між індивідами, емпіричні стосунки людей у їхньому реальному спілкуванні [8, с. 195].

Л. Лепихова під міжособистісними відносинами розуміє стосунки, що ґрунтуються на взаємній готовності суб'єктів до певного типу неформальної взаємодії і спілкування, супроводжуються почуттям симпатії – антипатії та можуть бути оцінними й дієвими, тобто реалізуватися у взаємодії [9, с. 71].

У роботах В. Куніциної, Н. Казаринової міжособистісні стосунки розглядаються як «система установок, взаємних орієнтацій і очікувань людей відносно один одного, обумовлених змістом і організацією спільної діяльності, цінностями, на яких засноване їх спілкування» [10, с. 194]. Зазначені науковці наголошують на тому, що міжособистісні стосунки передбачають взаємодію на протязі достатньо тривалого проміжку часу і при цьому виступають як «взаємні орієнтації, що розвиваються та кристалізуються у індивідів, які знаходяться у тривалому контакті» [10, с. 195].

Б. Ананьєв трактує міжособистісні стосунки як «процес пізнання учасниками спілкування один одного, саморегуляції вчинків людини з урахуванням отриманих знань, перетворення внутрішнього світу» [11].

Таке розуміння феномену міжособистісних стосунків передбачає здійснення рефлексії суб'єктами міжособистісної взаємодії й перетворення свого внутріішнього світу відповідно до здійсненої рефлексивної діяльності. Отже, у даному визначенні підкреслюється вийняткова роль міжособистісних стосунків у формуванні особистості.

У роботах Я. Коломинського зазначене поняття тлумачиться як специфічний вид ставлення людини до людини, що надає можливість безпосереднього (чи опосередкованого технічними засобами) одночасного чи відтермінованого особистісного ставлення у відповідь [12, с. 33]. Уточнення Я. Коломинського щодо можливості опосередкування міжособистісних стосунків технічними засобами, на нашу думку, є надзвичайно актуальним, оскільки в епоху коп'ютеризації, великої кількості інтернет-сервісів, призначених для спілкування міжособистісні стосунки можуть будуватися не лише в процесі безпосередньої взаємодії членів суспільства.

Як бачимо, вищезазначені дефініції не суперечеть, а доповнюють і уточнюють одна одну.

На основі аналізу підходів до визначення поняття *«міжособистісні стосунки»* можна виділити ряд суттєвих рис даного феномена. Отже, міжособистісні стосунки:

- це взаємозв'язки між людьми;
- реалізуються у взаємодії і спілкуванні;
- носять міжсуб'єктний характер;
- передбачають міждсуб'єктну взаємодію на протязі тривалого проміжку часу;

- є емоційно-забарвленими та суб'єктивно значущими для особистості.

Таким чином, аналіз поняття «міжособистісні стосунки» показав, що у психолого-педагогічній літературі поряд з зазначеним поняттям як семантично ідентичні уживаються поняття «міжособистісні відносини» та «міжособистісні взаємини (взаємовідносини)». Беручи до уваги розглянуті наукові підходи до визначення зазначеного поняття ми тлумачимо *міжособистісні стосунки* як усвідомлені взаємозв'язки між людьми, які реалізуються у міжсуб'єктній, інтерактивній взаємодії, спілкуванні, є емоційно-забарвленими та суб'єктивно значущими для особистості.

Список використаної літератури

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / О. Сербенська, М. Білоус, Х. Дацишин та ін. : за заг. ред. О. Сербенської : навч. посібник. – 2- ге вид., доповн. і перероб. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 258 с. **2. Новий** словник української мови / Уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2001. – 614 с. **3. Соціологічний** енциклопедичний словник. Російською, англійською, німецькою, французькою та чеською мовами. Редактор-координатор – академік РАН Г. В. Осипов. – М. : Видавництво НОРМА (Видавнича група НОРМА-ИНФРА-М), 2000 – 632 с. **4. Обозов Н. Н.** Психология межличностных отношений / Н. Н. Обозов. – К. : Лыбидь, 1990. – 191 с. **5. Мясищев В. Н.** Психология отношений / Под ред. А. А. Бодалева. – ML:Изд-во Московского психолого-социального ин-та; Воронеж: МОДЭК, 2003. – 400 с. **6**. **Сайтарлі І. А.** Культура міжособистісних стосунків : навч. посібник / І. А. Сайтарлі. – К. : Академвидав, 2007. – 240 с. **7. Краткий** психологический словарь / ред.-сост. Л. А. Карпенко; под общ.ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – Ростов н/Д : – Феникс, 1999. – 482 с. **8. Васянович Г. П.** Педагогічна етика : навч. посіб. / Г. П. Васянович. – Львів : Норма, 2005. – 356 с. **9. Лепихова Л. А.** Межличностные отношения / Л. А. Лепихова // Психологія особистості: Словник-довідник / за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 412 с. **10. Куницына В. Н.,** Казаринова Н. В., Погольиа В. М. Межличностное общение: Учеб. для вузов. / В. Н. Куницина, Н. В. Казаринова, В. М. Погольиа – СПб.: Питер, 2001. – 544 с. **11. Ананьев Б. Г.** Избранные психологические труды : в 2 т. / Акад. пед. наук СССР. / Б. Г. Ананьев – М. : Педагогика, 1980. – (Труды действительных членов и членов-корреспондентов Акад. пед. наук СССР) Т. 1 / под ред. А. А. Бодалева, Б. Ф. Ломова ; сост. В. П. Лисенкова. – 1980. – 229 с. **12. Коломинский Я. Л.** Психология взаимоотношений в малых группах (общие и возрастные особенности): Учеб. пособие. / Я. Л. Коломинский – Минск: ТетраСистемс, 2000. – 432 с.

Теплинська В. В. Дефініційний аналіз поняття «міжособистісні стосунки»

У статті обґрунтована актуальність проблеми міжособистісних стосунків, здійснено аналіз різних аспектів зазначеної проблеми. Представлений дефініційний аналіз поняття «міжособистісні стосунки». Розглянуто особливості вживання термінів «відношення», «відносини», «стосунки», «взаємовідносини (взаємини)» в сучасній українській мові, вимоги до їх коректного використання відповідно до норм сучасної української літературної мови, а також проаналізовано специфіку вживання зазначених понять у психолого-педагогічній літературі. Здійснено аналіз наукових підходів до визначення поняття «міжособистісні стосунки» в психолого-педагогічній літературі. Виділено і узагальнено суттєві риси міжособистісних стосунків, розглянуто їх специфічні особливості як виду соціальних стосунків. У статті представлено авторське тлумачення феномена міжособистісних стосунків і надана його дефініція.

Ключові слова: стосунки, міжособистісні стосунки, місуб'єктна взаємодія.

Теплинская В. В. Дефиниционный анализ понятия «межличностные отношения»

В статье обоснована актуальность проблемы межличностных отношений, осуществлен анализ различных аспектов указанной проблемы. Представлен дефиниционный анализ понятия «межличностные отношения». Рассмотрены особенности употребления ряда терминов, синонимичных понятиям «отношения» и «взаимоотношения» в современном украинском языке, требования к их корректному использованию в соответствии с нормами современного украинского литературного языка, а также проанализирована специфика употребления указанных понятий в психолого-педагогической литературе. Осуществлен анализ научных подходов к определению понятия «межличностные отношения» в психолого-педагогической литературе. Выделены и обобщены существенные черты межличностных отношений. Рассмотрены их специфические особенности как вида социальных отношений. В статье дано авторское толкование феномена межличностных отношений и предоставлена его дефиниция.

Ключевые слова: отношения, межличностные отношения, межсубъектное взаимодействие.

Teplinska V. The Definitional Analysis of the Notion of «Interpersonal Relations»

The article substantiates the relevance of research of the problem of interpersonal relations. The analysis of the various aspects of research of multi-faceted problem of interpersonal relations is represented. The definitional analysis of the concept "interpersonal relations" is presented in the

submitted article. The specific characteristics of the use of a number of terms synonymous with "relationships" and "interpersonal relations" in the modern Ukrainian language are represented. The article is describes requirements for their correct use in accordance with the norms of modern Ukrainian literary language. The most appropriate terms for using in the context of the study of interpersonal relations are selected. The specifics of the using of concepts "relationships", "interpersonal relations" and their synonyms in psychological and pedagogical literature is also analyzed in the represented article. The scientific approaches to the definition of the term "interpersonal relationships" in psychological and pedagogical literature are described, analyzed and generalized. The specific characteristics of interpersonal relationships as a form of social relations are considered in the submitted article. The essential features of interpersonal relationships are obtained and summarized. The article gives the author's interpretation of the phenomenon of interpersonal relationships, and provided the definition of the concept "interpersonal relations".

Key words: relationships, interpersonal relations, intersubjective interaction.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2016 р.
Прийнято до друку 30.09.2016 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.